

In opdracht van de regering zal op 29 november 2015 de Nationale Wetenschapsagenda gepresenteerd worden. 'Agenda' is een populair begrip onder politici, bestuurders en beleidsmakers. Dat hangt samen met de abstracte betekenis: het is een woord waarin vele en verschillende ambities verpakt kunnen worden. Politici grijpen de veelomvattendheid van het begrip aan om politieke ideeën te vertolken. Zo houden ze de weerbarstige werkelijkheid nog even op een afstand; in agenda's prevaleren immers de visies. Daarbij vegen ze niet zelden tegenstrijdige ideeën onder het tapijt van een ambitieus toekomstperspectief. Een 'duurzamegroeiagenda' veronderstelt bijvoorbeeld dat het milieu niet wordt aangetast door economische groei – we weten maar al te goed dat het in veel gevallen niet zo werkt.

Ik kijk dus met spanning uit naar die Nationale Wetenschapsagenda, en dan voornamelijk naar de paragrafen die over *governance* gaan. Wie moet de wetenschap sturen? Wetenschappers zelf? Politici? Of de ideale mix tussen beiden? Interne sturing door wetenschappers en externe sturing door politici vormen elkaars tegenpolen. Opletten dus bij wat de Nationale Wetenschapsagenda hiermee doet.

Het ideaalbeeld van een zelfsturende, onafhankelijke wetenschap zal ongetwijfeld opgeroepen worden in de Nationale Wetenschapsagenda. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) kent een belangrijke plaats toe aan ongebonden wetenschap. Een jaar geleden bracht OCW het 'internationale succes van de Nederlandse wetenschap' in verband met de 'grote mate van autonomie van instellingen en onderzoekers'. Deze citaten zijn afkomstig uit de Wetenschapsvisie 2025, waarin ook de Nationale Wetenschapsagenda werd afgekondigd. De Nationale Wetenschapsagenda moet tot meer coördinatie in de Nederlandse wetenschapsbeoefening leiden. Coördinatie is volgens OCW nodig om het maatschappelijke effect van wetenschap te optimaliseren.

Door de wetenschapsagenda zal de sturing van bovenaf echter toenemen. De bejubelde autonomie van wetenschappers zal er op zijn minst door beïnvloed worden. Dat beleidsmakers en politici er mee op de proppen komen, vloeit voort uit het ideaalbeeld van maatschappelijk relevante wetenschap. In dit ideaalbeeld ligt een sterke focus op het resultaat van kennis, zoals het stimuleren van economische groei.

We kunnen constateren dat de visie van de regering op wetenschap ambivalent is: Nederlandse wetenschap is sterk geworden door autonomie, toch is er meer behoefte aan sturing. De hamvraag is: sturing van wie? En andersom: hoe verhoudt de wetenschap zich tot de politiek?

Friese wetenschap

Het is van groot belang dat de importantie van deze vragen resonant tot in de publieke arena van Fryslân. Wetenschapsbeleid kan niet meer buiten de deur gehouden worden van een provincie die investeert in instellingen als Wetsus, de Waddenacademie en de Fryske Akademy. Bovendien laten ontwikkelingen in het hoger onderwijs een bovengemiddelde dynamiek zien. Door een fusie van de Noordelijke Hogeschool en Stenden zal op 1 september 2016 een kennisinstelling met 25.000 studenten ontstaan. Het kennis creërende vermogen van de nieuwe hbo-kolos richt zich vooral op regionale thema's die aangeduid worden met gelikte titels als *vital region*, *smart industry* en *service economy*.

Voorts is daar de 'elfde faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen' (RuG). Deze Friese tak van de RuG zal het legaat van de University Campus Fryslân op zich nemen. Dat legaat bestaat uit drie nieuwe master opleidingen: *watertechnologie*, *meertaligheid* en *environmental and energy management*. Nog vier nieuwe masteropleidingen zijn in gevorderde staat van voorbereiding. Naast masteronderwijs dient de nieuwe faculteit zich te richten op Engelstalig bachelor onderwijs met een exclusief karakter ('University College'). Decaan Jouke de Vries wil de politicologie, economie, filosofie en psychologie een belangrijke plek in dit bachelor onderwijs geven.

De organisatie van de Friese kennisinstellingen bevindt zich, in ieder geval bij de fuserende hbo-instellingen en de 'elfde faculteit', nog in een pril stadium. Het valt bijvoorbeeld op dat er nog weinig bekend is over de aanstelling van onderzoekers aan de elfde faculteit. De plannen bevinden zich nog in een vloeibare toestand.

Vooruitkijkend naar het jaar 2020 mogen we er echter vanuit gaan dat dan de organisatorische ontwikkelingen zijn gestold en de wetenschappelijke infrastructuur van Fryslân versterkt zal zijn. Juist de fase van opbouw waarin we ons nu bevinden, rechtvaardigt bezinning en uiteindelijk ook keuzes voor wat betreft de relatie tussen Friese wetenschap en regionale politiek.

Dat vraagt allereerst een blik op hoe de discussie over de verhouding tussen wetenschap en maatschappij tot nu toe is gevoerd. Met doelmatige simplificatie kunnen we twee stromingen in deze discussies ontwaaren. Argumenten uit de eerste stroming ontstonden vooral in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw, en die zijn nog altijd invloedrijk. Argumenten uit de tweede stroming vinden niet zozeer hun oorsprong, als wel hun discursieve kracht in onze huidige samenleving.

De eerste stroming typeer ik hier als de 'kritisch-democratische argumenteetrant'. Met deze argumenteetrant wordt de rol van de wetenschap in de maatschappij kritisch bekeken, omdat wetenschap de democratische basis van de samenleving kan aantasten. Discussie over de gewenste richting waarin de samenleving zich moet bewegen, zouden gedomineerd kunnen worden door zuiver wetenschappelijke argumenten: een technocratie is dan het gevolg. De Duitse socioloog en filosoof Jürgen Habermas bedacht moite metaforen bij deze fundamentele, democratische kritiek. Hij onderscheidde twee werelden. De leefwereld van een individu werd bepaald door culturele normen, maatschappelijke waarden en de sociale positie waarin deze zich bevond. De systeemwereld werd bepaald door wetten en regels uit een subdomein van de samenleving, zoals de wetenschap of de economie. Voorkomen moest worden dat de systeemwereld de leefwereld 'koloniseerde'. Bij het nemen van collectieve beslissingen moet dus niet enkel en alleen de wetenschap domineren. Nee, wetenschappelijke argumenten moeten onderdeel uitmaken van een breder debat.

Zetten we onze wetenschappers wel in op de juiste speerpunten?

We zien hierin het democratische ideaal van Habermas: wetenschap moet voortdurend onderdeel zijn van een kritisch debat waarin vanuit culturele, maatschappelijke en sociale maatstaven naar de bruikbaarheid van kennis wordt gekeken. Overigens wijzen critici van Habermas erop dat dit allang de praktijk van alledag is. Volgens de Engelse socioloog Barry Barnes worden in de politiek wetenschappers met conflicterende visies geraadpleegd: aan zowel de pluriformiteit als wetenschappelijke tekortkomingen wordt zo recht gedaan. Wetenschappelijk advies is slechts een van de pijlers waarop publieke besluitvormingsprocessen steunen.

In de 'kritiese' jaren zeventig functioneerde het schrikbeeld van de technocratie als het afzetpunt van kritische burgers. Het contrapunt in de discussie over wetenschap en maatschappij verschoof echter geleidelijk. Ongeveer vijftig jaar geleden begon het angstbeeld van de economische en maatschappelijke marginalisering zich af te tekenen. Op de achtergrond speelden processen van deïndustrialisering, economische stagnatie en werkloosheidscijfers die omhoog schoten in de richting van de percentages uit de crisis van de jaren dertig. De weg uit de misère werd gevonden in het vernieuwen van de economie.

Dienstbaar

Wie markeringspunten in de geschiedenis wil zien, kan 1981 in zijn geheugen graven. In dat jaar adviseerde de commissie-Wagner (vernoemd naar haar voorzitter Gerit Wagner, de voormalige president-commissaris van Koninklijke Olie/Shell) de Nederlandse regering. Het regeringsbeleid moest zich richten op sterke sectoren ('hoofdaandachtsgebieden') en deze nog sterker maken door onderzoek en innovatie. Dit advies namen alle regeringen sinds het kabinet-Van Agt zich ter harte. Lezen we in plaats van hoofdaandachtsgebieden 'topsectoren' of 'clusters' dan zijn we aanbeland in 2015. Met andere woorden: aan het begin van de jaren tachtig

Marijn Molema

Marijn Molema is als historicus verbonden aan de Fryske Akademy. Zijn onderzoek richt zich op de geschiedenis van regionale ontwikkeling en economische politiek in Noord-Nederland.

legde de politiek veel nadruk op een wetenschap die dienstbaar was aan economische vernieuwing (op straffe van een verder wegglijden in het economisch moeras).

Tegen deze historische achtergrond etiketteer ik de tweede en tegenwoordige dominantie wijze van redeneren als de 'pragmatisch-economisch argumenteetrant'. De verhouding tussen wetenschap en maatschappij is vooral pragmatisch: wetenschap is een instrument dat ons helpt om onze economie competitief te houden.

Voor de vele betrokkenen die in de lijn van pragmatisch-economische redeneertrant discussiëren, is de wetenschap te belangrijk om over te laten aan wetenschappers alleen. Zij vinden dat wetenschappers best in hun eigen systeemverantwoordelijkheid mogen leven - zolang ze hun maatschappelijke verantwoordelijkheid maar nakomen. Wetenschappers worden door hen gedwongen zich te verhouden tot de samenleving. De Nationale Wetenschapsagenda is slechts een nieuw instrument te midden van al bestaande beleidsregels, die kennis moet verspreiden en moet helpen benutten.

Gouden driehoek

Sinds de jaren tachtig is de wetenschap verder ingebed geraakt in structuren die haar economische en maatschappelijke bijdrage moet optimaliseren. Kennisinstellingen zijn onderdeel geworden van een 'gouden driehoek' waarin wordt samengewerkt met de overheid en het bedrijfsleven. Samenwerking speelt zich niet alleen op nationaal, maar ook op regionaal niveau af. Bedrijven, overheidsinstellingen en kennisinstellingen bevinden zich in elkaars fysieke nabijheid en kunnen daarom langdurige relaties aangaan. In het zoeken naar een strategie tot samenwerking worden vaak keuzes gemaakt die in de kern aansluiten bij de filosofie van Wagner: innover met nieuwe kennis in bestaande sectoren.

Dit brengt ons terug bij de wetenschap en politiek in Fryslân. Ook in Fryslân zien we onderzoekers samenwerken met ondernemers en overheden. Gouden driehoeken zijn er hier in overvloed - of worden in elk geval met de mond beleden. Wetenschappers helpen politici en ondernemers bij het investeren in regionale hotspots en economische zwaartepunten. Niet voor niets stellen fusiepartners NHL en Stenden dat de nieuwe hogeschool aansluit bij de Noord-Nederlandse topsectoren. Niet voor niets sluiten de universitaire masters van University Campus Fryslân aan bij regionale speerpunten als energie en toerisme, en wordt er blijvend geïnvesteerd in waterinstituut Wetsus. De taak van deze instituties is kennis te leveren die nodig is om economische sectoren verder te versterken.

Vanuit de pragmatisch-economische redeneertrant kan hier niets mis mee zijn, we kunnen zelfs trots stellen: Fryslân is op de goede weg!

Toch stelde ik aan het begin van mijn essay dat de landelijke kwestie (hoe verhouden wetenschap en politiek zich tot elkaar?) ook erg belangrijk is voor de Friese politiek. Dat heeft te maken met het oude adagium 'kennis is macht'. Dit principe geldt ook voor een Friese wetenschap in dienst van de Friese speerpunten - we noemden water en toerisme als voorbeelden. De betrokkenen bij dat speerpunt worden geholpen met extra middelen in de vorm van kennis, die hun macht verhoogt.

Belangrijke vragen dienen zich nu aan: Krijgen betrokkenen bij economische clusters niet te veel macht in handen? Zetten we onze wetenschappers wel in op de juiste speerpunten? Wanneer wordt het tijd om oude speerpunten los te laten en nieuwe te omarmen? Behoudt de Friese wetenschap genoeg autonomie om deze laatste vraag te beantwoorden? Geven de gekozen speerpunten überhaupt genoeg wetenschappelijke uitdaging om talentvolle wetenschappers aan Fryslân te binden?

We kunnen deze vragen niet op voorhand beantwoorden. Wel kunnen we proberen om de relatie tussen Friese wetenschap en Friese politiek zo democratisch mogelijk vorm te geven. Net als op landelijk niveau moeten we nadenken over de mate van wetenschappelijke autonomie, alsook over de mogelijkheden en beperkingen van publieke sturing van Friese kennisinstellingen. Tussen de polen autonomie en politieke sturing moet een evenwicht gevonden worden, waarin regionale politiek en Friese wetenschap elkaar structureel met opbouwende kritiek bejegenen. De vraag hoe een dergelijke relatie georganiseerd kan worden, en of we daarvoor een Friese Wetenschapsagenda nodig hebben, is een hersenbreker. Die bewaar ik voor een volgend essay.

De uil

Minerva was de Romeinse godin van het verstand en de vindingrijkheid van de menselijke geest. De uil van Minerva is in de Romeinse mythologie het symbool van wijsheid. Ze wordt vereenzelvigd met de Griekse godin Athene.